

Tekmeria

Vol 6 (2001)

Δύο επίτιμβες στήλες από την Κασσάνδρεια

Κ. ΚΟΥΣΟΥΛΑΚΟΥ

doi: [10.12681/tekmeria.167](https://doi.org/10.12681/tekmeria.167)

To cite this article:

ΚΟΥΣΟΥΛΑΚΟΥ Κ. (2001). Δύο επίτιμβες στήλες από την Κασσάνδρεια. *Tekmeria*, 6, 43–47.
<https://doi.org/10.12681/tekmeria.167>

Κ. ΚΟΥΣΟΥΛΑΚΟΥ

ΔΥΟ ΕΠΙΤΥΜΒΙΕΣ ΣΤΗΛΕΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΑΣΣΑΝΔΡΕΙΑ

I

Κατά τη διάρκεια εργασιών για την κατασκευή νέου ύδροδοτικού δικτύου στον οικισμό της Νέας Ποτίδαιας αποκαλύφθηκε τμήμα μαρμάρινης στήλης από λευκό λεπτόκοκκο μάρμαρο. Πρόκειται για τὸ ἐπάνω μέρος τοῦ κορμοῦ ἐνεπίγραφης ἐπιτύμβιας στήλης, ἢ μορφή τῆς ὁποίας παρουσιάζει ἀρκετές ὁμοιότητες με ἀνάλογα μνημεῖα ἀπὸ τῆ Βεργίνα καὶ ἄλλες μακεδονικὲς πόλεις¹. Τὸ λοξὸ σπᾶσιμο στὴν κάτω πλευρὰ μᾶς στερεῖ μεγάλο μέρος ἀπὸ τὸ ἀρχικὸ ὕψος τῆς στήλης. Ἐπιπλέον, ἀποκρούσεις παρουσιάζει τὸ μνημεῖο στὶς δύο πλάγιες πλευρὲς καὶ στὸ ἀέτωμα. Ὁ κορμὸς εἶναι ἐπίπεδος, χωρὶς πλασιώση καὶ ἀπολήγει στὸ ἐπάνω μέρος σὲ λοξὸ κυμάτιο. Ἡ στήλη ἐπιστέφεται ἀπὸ ἓνα ἐλεύθερο ἀέτωμα με ἀνθεμωτὰ ἀκρωτήρια, τὰ ὁποῖα ἔχουν ἀποκοπεῖ. Τὸ μνημεῖο φυλάσσεται σήμερα στὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο Θεσσαλονίκης με ἀρ. εὗρ. ΠΟΤ 237. Διαστάσεις: Μέγ. ὕψος: 0,31 μ. Πλάτος: 0,35 μ.-0,37 μ. Πάχος: 0,085 μ. Στὴν κύρια ὄψη καὶ σὲ ἀπόσταση 0,065 μ. ἀπὸ τὸ γείσο δίστιχη ἐπιγραφή. Ὑψος γραμμᾶτων: 0,01-0,015 μ. Διάστιχα: 0,02 μ. (εἰκ. 1).

*Δημήτριος
Ἐρμῶνακτος*

Ἐλλείπει ἄλλων στοιχείων, με βάση τὸν τύπο τῆς γραφῆς καὶ τὸ σχῆμα τῶν γραμμᾶτων τὸ μνημεῖο χρονολογεῖται στὸ α' μισὸ τοῦ 3ου αἰ. π.Χ., χωρὶς νὰ ἀποκλείεται μιὰ πρωϊμότερη χρονολόγηση στὰ τέλη τοῦ 4ου αἰ. Ἡ γραφή εἶναι ἀρκετὰ ἐπιμελημένη: τὰ γράμματα εἶναι συμμετρικὰ καὶ σχεδὸν ἰσοῦψῆ (μικρότερο σὲ σχέση με τὰ ὑπόλοιπα γράμματα εἶναι τὸ ὦμέγα). Ἐπιπλέον, σχετικὰ με τὸ σχῆμα τῶν γραμμᾶτων ἐπισημαίνουμε τὰ ἑξῆς: α) χαρακτηριστικότερο τῶν γραμμᾶτων εἶναι τὸ σίγμα με ἰδιαίτερα ἀνοικτὰ τὰ δύο σκέλη του, β) τὸ ὦμέγα ἔχει συμμετρικὸ σχῆμα καὶ ἀνοικτὰ τὰ δύο σκέλη του, γ) τὸ ἔψιλον ἔχει μικρότερη τὴν ἐσωτερικὴ του κεραία σὲ σχέση με τὶς ἐξωτερικὲς,

1. Βλ. Χ. Σαατοόγλου-Παλιαδέλη, *Τὰ ἐπιτάφια μνημεῖα ἀπὸ τῆ Μεγάλῃ Τοῦμπα τῆς Βεργίνας*, διδ. Διατριβὴ ΕΕΦΣΘ Παράρτημα 50, 99-102 (πίν. 20), 131-134 (πίν. 33), 148-151 (πίν. 41), 177-179 (πίν. 49α). Πρὸβλ. Β. Μισσηλίδου-Δεσποτίδου, *Ἐπιγραφεὲς Ἀρχαίας Μακεδονίας. Κατάλογος τῆς Ἐκθεσης*, Θεσσαλονίκη 1997, 68 ἀρ. 64.

δ) τὸ μῦ στὸ δεύτερο στίχο ἔχει διαφορετικὴ μορφή ἀπὸ αὐτὸ τοῦ πρώτου, καθὼς οἱ ἐσωτερικὲς κεραιὲς τοῦ γράμματος συγκλίνουν στὸ ἄνω ὕψος τῶν καθέτων κεραιῶν, ε) τὰ ἄλφα καὶ ἦτα ἔχουν ὀριζόντια τὴν ἐσωτερικὴ κεραιά. Ἀνάλογη μορφή ἔχουν τὰ γράμματα στὴ σχετικὴ μὲ τὴν παραχώρηση προνομίων ἀπὸ τὸ βασιλιά Κάσσανδρο στὸν Χαιρεφάνη ἐπιγραφή ἀπὸ τὴν Κασσάνδρεια (306/5-298/7 π.Χ.), ὅπως καὶ στὴ σχετικὴ μὲ τὴν παραχώρηση δημόσιας γῆς ἀπὸ τὸν Λυσιμάχο στὸ Λιμναῖο ἐπιγραφή ἀπὸ τὴν ἴδια πόλη².

Τὰ πρόσωπα τῆς ἐπιγραφῆς εἶναι ἄγνωστα ἀπὸ ἄλλοῦ. Τὸ ὄνομα Δημήτριος εἶναι ἤδη γνωστὸ ἀπὸ τὴν προσωπογραφία τῆς Κασσάνδρειας, ἀπαντᾶ δέ, ὡς γνωστόν, μὲ ἰδιαίτερη συχνότητα στὶς ἐπιγραφές τῆς Μακεδονίας ἤδη ἀπὸ τὴν ἑλληνιστικὴ ἐποχή³. Ἀντίθετα γιὰ πρώτη φορὰ ἀπαντᾶ στὴν πόλη καὶ στὴ Μακεδονία γενικότερα τὸ ἰωνικῆς προέλευσης ὄνομα Ἑρμῶναξ⁴. Εἶναι ὡστόσο γνωστὸ σὲ ἐπιγραφές τῆς Ἀθήνας, τῆς νησιωτικῆς Ἑλλάδος, τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς Ἰωνίας⁵.

II

Τὸ Μάιο τοῦ 2000 παραδόθηκε στὸ Μουσεῖο Θεσσαλονίκης τμῆμα μαρμαρίνης ἐνεπίγραφης στήλης ἀπὸ φαιὸ χρονονδρόκοκκο μάρμαρο, ἡ ὁποία ἔχει ἀποκοπεῖ ἀπὸ τὴ βάση της μὲ λοξὸ σπάσιμο. Ὁ κορμὸς τῆς στήλης, ὁ ὁποῖος παρουσιάζει μείωση πρὸς τὰ πάνω, εἶναι ἐπίπεδος, χωρὶς πλαίσιο καὶ ἀποκεκρουμένος στὸ ἀριστερὸ ἄκρο του. Ὅριζόντιο γείσο κοσμεῖ τὴν κύρια ὄψη, ἐνῶ ἐπεξεργασμένες εἶναι καὶ οἱ πλάγιες πλευρές τοῦ μνημείου. Ἡ πίσω ὄψη εἶναι ἀδρᾶ εἰργασμένη μὲ βελόνι, ἐνῶ ἡ πάνω ἐπιφάνεια φέρει δεξιὰ καὶ ἀρι-

2. Βλ. Μισσηλίδου-Δεσποτίδου, *δ.π.*, 23 ἀρ. 6 καὶ Μ. Β. Hatzopoulos, *Macedonian Institutions under the Kings II. Epigraphic Appendix*, (Μελετήματα 22) Athens 1996, ἀρ. 22 (πίν. XXV).

3. Ἀσκληπιάδης Δημητρίου ὀνομάζεται κάποιος Κασσανδρεὺς, μισθοφόρος στὴ φρουρὰ τοῦ Ἀττάλου Α' τῆς Περγάμου· βλ. *FD II.4*, 135 στ. 23 καὶ πρόσφατα Α. Β. Tatakis, *Macedonias abroad. A contribution to the prosopography of Ancient Macedonia* (Μελετήματα 26), Athens 1998, 87 ἀρ.18. Γιὰ τὴ διάδοση τοῦ ὀνόματος στὴ Μακεδονία βλ. ἐνδεικτικὰ Μ. Β. Hatzopoulos-L. D. Loukopoulou, *Recherches sur les marches orientales de Téménides (Anthémonte-Kalindoia) IIe partie*, (Μελετήματα 11) Athènes 1996, 242-243.

4. Γιὰ τὸ ἰωνικὸ ὄνομα Ἑρμῶναξ βλ. Ὁ. Masson, «Quelques noms de magistrats monétaires grecs. IV. Noms de monétaires à Abdère et Maronée», *RN* 26 (1984) 51 [=OGS II, 430].

5. Βλ. *LGPV I-III.A s.v.* Γιὰ παραδείγματα ἀπὸ τὴ Μ. Ἀσία βλ. ἐνδεικτικὰ *I.Iasos II* (=IK 28.2) 209 (εὐρετήριο κυρίων ὀνομάτων).

στερὰ ὀρθογώνιους τόρμους, γιὰ τὴ στερέωση πιθανότατα ἐνθετης ἀνθεμω-
τῆς ἐπίστεψης.

Ἡ ἀκριβὴς προέλευσις τῆς στήλης δὲν εἶναι γνωστή. Ὡς χώρος εὕρεσης ἀναφέρθηκε θέση ἀμέσως νότια τοῦ σύγχρονου οἰκισμοῦ τῆς Νέας Ποτίδαι-
ας. Ὡς πιθανότερη ὥστόσο θεωροῦμε τὴν προέλευση τοῦ μνημείου ἀπὸ τὴν
περιοχὴ τῶν νεκροταφείων κλασσικῶν, ἑλληνιστικῶν καὶ ρωμαϊκῶν χρόνων
ποὺ ἐντοπίζονται ἀρκετὰ νοτιότερα⁶. Σήμερα τὸ μνημεῖο φυλάσσεται στὸ
Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο Θεσσαλονίκης μὲ ἀρ. εὗρ. ΠΟΤ 211 (εἰκ. 2). Διάστα-
σεις: Μέγ. σωζόμενο ὕψος: 0,33 μ. Μέγ. σωζ. πλάτος 0,27 μ. (πάνω) - 0,28 μ.
(κάτω). Ὑψος γραμμμάτων: 0,015-0,02 μ. Διάστιχα: 0,01 μ. Σὲ ἀπόσταση 0,05
μ. ἀπὸ τὸ γεῖσο τριστείχη ἐπιγραφή ἢ ὁποῖα ἔχει ὡς ἑξῆς:

Ἀπολλώνιος Ἀπολλοδώρου
[Π]οσειδίππος Ἀπολλωνίου
Ἰασεῖς

1. Διακρίνεται μόνον ἡ δεξιὰ καὶ τμήμα τῆς ὀριζόντιας κεραίας τοῦ ἄλφα· ἀπολέπιση
παρουσιάζει ἡ στήλη καὶ στὴ θέση τοῦ Υ, τὸ ὁποῖο διακρίνεται μὲ δυσκολία. || 2. δια-
κρίνονται ἴχνη τοῦ γράμματος Π στὴν ἀρχὴ τοῦ στίχου.

Ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὴν ἐπιγραφή, τὸ μνημεῖο ἀποτελοῦσε τὴν ἐπιτά-
φια στήλη τῶν Ἀπολλωνίου, γιοῦ τοῦ Ἀπολλοδώρου καὶ τοῦ Ποσειδίππου,
γιοῦ τοῦ Ἀπολλωνίου. Μὲ βάση τὸ εἶδος τῆς γραφῆς καὶ τὸ σχῆμα τῶν γραμ-
μάτων τὸ μνημεῖο μπορεῖ νὰ χρονολογηθεῖ στὸ τελευταῖο τέταρτο τοῦ 3ου αἰ.
π.Χ. ἢ τὸ πρῶτο μισὸ τοῦ 2ου αἰ. π.Χ. Ἡ χάραξη τῶν γραμμμάτων εἶναι ἰδιαί-
τερα ἐπιμελημένη: τὰ γωνιώδη γράμματα (Α, Λ, Ν, Σ) εἶναι ἰσοῦψῃ, ἐνῶ μι-
κρότερα εἶναι τὰ στρογγυλὰ γράμματα (Ο, Ω). Ἐπιπλέον, σχετικὰ μὲ τὸ σχῆ-
μα τῶν γραμμμάτων ἐπισημαίνονται τὰ ἑξῆς: α) Τὸ ἄλφα ἔχει τεθλασμένη τὴν
ἐσωτερικὴ του κεραία, β) τὸ πῖ ἔχει μικρότερο τὸ δεξιὸ του σκέλος καὶ οἱ
ἀπολήξεις τῆς ὀριζόντιας κεραίας τοῦ γράμματος δὲν ἄπτονται τῶν ἄκρων
τῶν σκελῶν του, γ) τὸ ὦμέγα ἔχει ἰδιαίτερα στρογγυλὸ σχῆμα μὲ εὐθείες
ἀπολήξεις, δ) τὸ σίγμα ἔχει συμμετρικὸ σχῆμα καὶ ἀνοικτὰ τὰ δύο σκέλη του.

6. Ἀπὸ τὸ νεκροταφεῖο προέρχονται μετὰξὺ ἄλλων καὶ ἐνεπίγραφες στήλες κλασ-
σικῶν καὶ ἑλληνιστικῶν χρόνων· βλ. σχετικὰ Αἰκ. Ρωμοπούλου, «Ἐπιτύμβιοι στήλαι
Ἀθηναίων ἐκ Ποτειδαιας», *ΑΑΑ* 7 (1974) 190-198 (= *SEG* XLV 797-800) καὶ Κ.
Σισμανίδης, «Ἐνεπίγραφες ταφικὲς στήλες ἀπὸ τὴν Ποτίδαια», *ΑΑΑ* 23-28 (1990-
1995) [1998] 263-276 (= *SEG* XLVII 790-799, *Bull. épigr.* 1998, 267).

ε) τὸ ἔψιλον ἔχει μικρότερη τὴν ἐσωτερικὴ του κεραία. Ὁ τύπος αὐτὸς τῆς γραφῆς ἀπαντᾷ κυρίως σὲ ἐπιγραφές ἀπὸ τῆ Μακεδονία πὺν χρονολογούνται στὸ τελευταῖο τέταρτο τοῦ 3ου αἰ. π.Χ. καὶ κυρίως στὸ ἄμισό τοῦ 2ου αἰ. π.Χ.⁷

Τὰ πρόσωπα πὺν ἀναφέρονται στὴν ἐπιγραφὴ εἶναι ἄγνωστα ἀπὸ ἄλλες πηγές. Τὸ μόνον προσδιοριστικὰ τῆς ταυτότητάς τους στοιχεῖα εἶναι τὰ ὀνόματά τους καὶ ἡ δῆλωση τῆς καταγωγῆς τους, ὅπως αὐτὴ προκύπτει ἀπὸ τὴ χρήση τοῦ ἔθνικοῦ Ἰασεῖς. Πρόκειται δηλαδὴ γιὰ πολίτες πὺν κατάγονται ἀπὸ τὴ μικρασιατικὴ πόλη Ἰασό.

Ὅσον ἀφορᾷ στὰ ὀνόματα τῶν προσώπων τόσο τὰ κύρια ὀνόματα ὅσο καὶ τὰ πατρωνυμικά τους ἀνήκουν στὴν κατηγορία τῶν θεοφόρων ὀνομάτων μὲ εὐρύτατη διάδοση στὸν ἑλληνικὸ κόσμος⁸, ἐνὼ συχνὰ ἀπαντοῦν αὐτὰ καὶ στὴν πατρίδα τῶν νεκρῶν, τὴν Ἰασό⁹. Ἡ σχέση τῶν προσώπων δὲν δηλώνεται στὸ κείμενο τῆς ἐπιγραφῆς. Ἐπειδὴ ὁμως τὸ πατρωνυμικὸ τοῦ δευτέρου προσώπου εἶναι τὸ ἴδιο μὲ τὸ κύριο ὄνομα τοῦ πρώτου (Ἀπολλώνιος) πρόκειται πιθανότατα γιὰ πατέρα καὶ γιό.

Οἱ λόγοι τῆς παρουσίας τῶν δύο αὐτῶν Ἰασέων στὴν Κασσάνδρεια παραμένουν ἄγνωστοι. Ἰσως πρόκειται γιὰ ἐμπόρους οἱ ὁποῖοι ἦλθαν στὴν πόλη ἐξαιτίας τῆς οικονομικῆς τῆς ἀνθησης¹⁰, ὅπως καὶ ἄλλοι ἀπὸ τὴν Μ. Ἀσία καὶ τὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου¹¹.

Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο
Θεσσαλονίκης

Κωνσταντία Κουσουλάκου

7. Ὁμοιότητες παρουσιάζει τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων μὲ αὐτὰ τῆς ἐπιγραφῆς τῆς ἐποχῆς τοῦ Περσέα (179-168 π.Χ.) ἀπὸ τὸ Δῖον βλ. Δ. Παντερμαλῆς, «Δῖον 1999. Μουσαῖοι - Βασιλεὺς Δημήτριος», *ΑΕΜΘ* 13 (1999) [2000] 415-421 (εἰκ. 1). Πρβλ. καὶ τὴν ἀναθηματικὴ ἐπιγραφὴ τοῦ 179(:) π.Χ. ἀπὸ τὴν Ἀμφίπολη, βλ. Hatzopoulos, *Institutions*, ἀρ. 29 (εἰκ. XXXIX, 179 π.Χ.)· πρβλ. καὶ Hatzopoulos, *Institutions*, ἀρ. 55 (εἰκ. LIII, ἄ τρίτο 2. αἰ. π.Χ.).

8. Βλ. σχετικὰ *LGPN* I-III.A s.v.

9. Βλ. σχετικὰ *I.Iasos* II (=IK 28.2) 199-200, 224 (εὐρετήριο κυρίων ὀνομάτων).

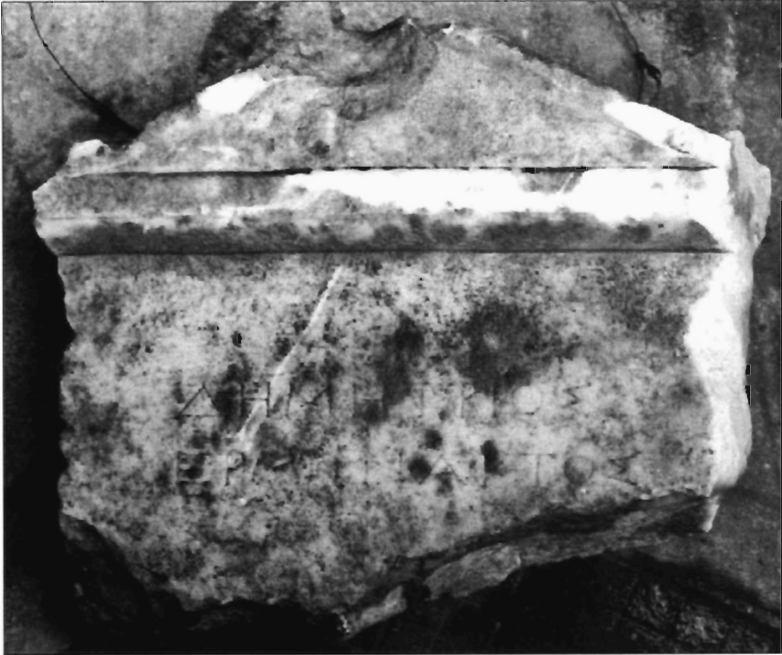
10. Γιὰ τὴν ἀκμὴ τῆς πόλης κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς βλ. F. Parazoglou, *Les villes de Macédoine a l' époque Romaine*, *BCH* Suppl. XVI, Athènes-Paris 1988, 424 μὲ σημ. 53.

11. Βλ. Ρωμιπούλου, *ὁ.π.*, 193 ἀρ. 6 (=SEG XLV 797), βλ. Σισμανίδης, *ὁ.π.* π. 269-270, ἀρ. 7 (πρβλ. SEG XLVI, 798, *Bull. épigr.* 1998, 267). Πρβλ. Σισμανίδης, *ὁ.π.*, 265-266, ἀρ. 2, ὅπου ἀναφέρεται κάποια Φιλώτεια Ἡπειρώτις (SEG XLVI, 791, τελευταῖο τέταρτο 5. αἰ. π.Χ.).

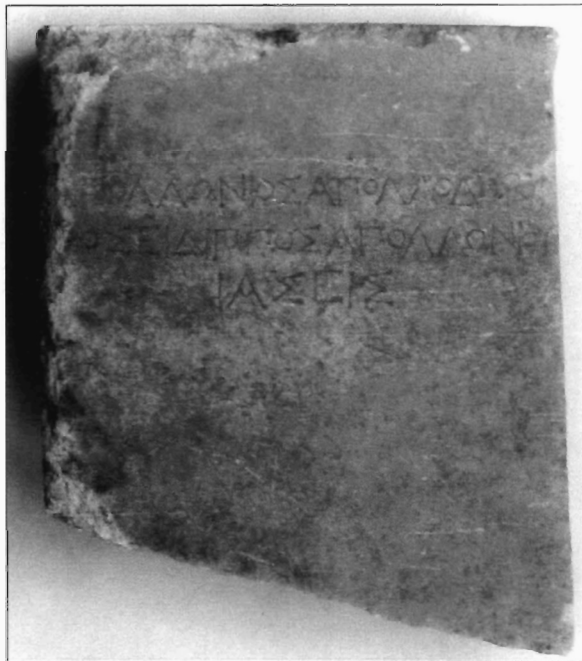
ZUSAMMENFASSUNG

ZWEI GRABINSCHRIFTEN AUS KASSANDREIA

Im vorliegenden Aufsatz werden zwei —durch Zufall gefundene— Grabinschriften aus Kassandreia veröffentlicht. Bezeugt sind folgenden Personen: ein Demetrios, Sohn des Hermonax (in der einen), die aus Iasos von Kleinasien stammenden Apollonios, Sohn des Apollodoros und dessen Sohn Poseidippos (in der anderen). Die Anwesenheit der letztgenannten in Kassandreia deutet wohl auf die Beziehungen der makedonischen Stadt auch mit relativ fernliegenden Gebieten der griechischen Welt. Bemerkenswert ist auch das Vorkommen des Patronymikon Hermonax in der ersten Inschrift, das ja öfter im übrigen griechischen Raum, namentlich in Ionien, inschriftlich belegt, in Makedonien aber zum ersten Mal bezeugt ist.

Κ. Κουσουλάκου, Είχ. 1

Κ. Κουσουλάκου, Είχ. 2